

Typologie negace

Negace je jednou z nesporně univerzálních gramatických kategorií lidského přirozeného jazyka. Existují přirozené jazyky, které postrádají gramatikalizované morfologické prostředky pro vyjádření sémantických rolí jako Agens, Patiens (tj. postrádají pádový systém), jiné přirozené jazyky nemají sémanticko-pragmatické prostředky pro označení určitosti/neurčitosti (jako většina slovanských jazyků), v některých přirozených jazycích chybí morfologické značení větných typů (např. imperativ -- tj. postrádají větný způsob). Nicméně všechny přirozené jazyky mají speciální morfo-syntaktické prostředky pro vyjádření negace.

1. Formální typologie negace

Negaci lze vyjádřit mnoha různými prostředky: prefixem (*ne-šťastný*), adverbium/partikulí (*ne všichni studenti*), případně kombinací dvou adverbii (např. francouzská větná negace *ne ... pas*). Vyjádření negace pomocí morfologie a vyjádření pomocí volných morfémů jsou také dva nejčastější způsoby vyjádření negace v přirozeném jazyce. Změny slovního pořádku (linearizace), případně fonologické změny jsou také důležité prostředky vyjádření negace, nicméně zřídka jsou používány samy o sobě. Tato pozorování se stala zřejmými od konce 70. let minulého století, kdy začala vznikat základní díla o typologii negace v přirozených jazycích: Dahl (1979), Dryer (1988), Forest (1993), Honda (1996), Kahrel (1996), Miestamo (2005) a kapitoly ve *World Atlas of Language Structures* (Dryer & Haspelmath eds., 2013), především kapitoly Dryer (2013a, 2013b). Nejvíce zkoumaným tématem komparativní literatury zůstává negace akcí a událostí, typicky vyjádřená deklarativními větami s plným lexikálním slovesem (např. *Marie nezpívá*). Tento druh negace budeme nazývat **Standardní negací (SN)**.

Vedle identifikace SN a jejího odlišení od ostatních typů negace, se badatelé věnující se negaci, zabývali také tím, jak je SN vyjádřena, a dále tím, kde se SN nachází vzhledem k predikátu, který neguje. Dalšími důležitými tématy, kterým byla věnována značná pozornost, jsou výskyt a interpretace více negativních elementů v jedné větě (viz ↑Negativní shoda), negace a kvantifikátory (viz ↑Negativní indefinita) a záněčná pozornost byla také věnována diachronickému vývoji standardní negace. Podrobně byla také studována negace plných lexikálních sloves používaných v rozkazech (viz Auwera et al 2005/2013). Nicméně negace vyskytující se v jiných typech predikace, např. negace neverbálních predikátů (např. *Marie není učitel/hloupá*), podobně jako negace holých plurálů v existenčních konstrukcích (např. *Na stole nebyly žádné knihy*), je lingvisticky prozkoumána méně. Sekce 1.1 (**Standardní negace**) je věnována přehledu obecných témat kolem SN, v sekci 1.2 (**Nestandardní negace**) prozkoumáme negaci v dalších typech predikace: u imperativů, v existenčních konstrukcích a také u neverbálních predikátů.

1.1 Standardní negace. Negace plných lexikálních sloves se vyskytuje v mnoha variantách. Většina autorů rozlišuje mezi tím, zda je negace vyjádřena (i) vázaným morfémem nebo (ii) volným morfémem. Pokud je vyjádřena volným morfémem, tak se dále rozlišuje mezi tím, zda je toto vyjádření realizováno plným (lexikálním) slovesem nebo auxiliárem. Čeština je příkladem jazyka, kde je negace vyjádřena vázaným morfémem (prefix): *Petr ne-plave*. Ne vždy je ale možné jasně rozlišit mezi tím, zda je daná realizace SN čistě vázaná nebo čistě volná. Miestamo (2005) dokonce tvrdí, že tato distribuce by neměla být redukována na dichotomii, ale že jde o kontinuální škálu. Ať už je rozdíl mezi vázanou a volnou realizací negace správně analyzován jako dichotomie, nebo jako škála, čeština je rozhodně příkladem jazyka, který vyjadřuje negaci vázaným morfémem, zatímco např. evenkijský jazyk (tunguzský jazyk Sibíře) je prototypickým příkladem jazyka, který vyjadřuje negaci pomocí volného auxiliáru, viz (1):

- (1) evenkijský jazyk (tunguzský jazyk) (Nedyalkov 1994: 2)
<i>nuŋan</i>	<i>min-du</i>	<i>purta-va</i>	<i>e-che-n</i>	<i>bū-re</i>
on	já-DAT	nůž-ACC	NEG-PST-3.SG	dal-PTCP

‘On mi nedal ten nůž.’

Pokud jde o angličtinu, i tu lze považovat za jazyk realizující negaci pomocí volného auxiliáru, protože (alespoň propoziční) negace nemůže stát ve větě sama bez slovesa *do*: **I n't/not do*. Auxiliár *do* je jasně určen k tomu, aby realizoval anglickou negaci, i když ho lze použít i pro vytváření otázek a zdůrazňování: *Did you hear me? You did hear me*

Pokud jde o interpretaci negace a neurčitých zájmen, lze ji ilustrovat na negaci české věty *Viděl jsem někoho* (podrobněji viz ↑Negativní shoda, ↑Negativní indefinita). Vyjádříme-li negaci této věty jen negací slovesa a neurčité zájmeno ponecháme nezměněné, dostaneme větu *Neviděl jsem někoho*, která je nutně interpretována tak, že existovaly jisté osoby, které jsem neviděl, tzn. dosah indefinitního zájmena je širší než dosah negace ($\exists x[\textit{osoba}'(x) \wedge \neg \textit{videl}'(\textit{Mluvci}, x)]$). Použijeme-li negované neurčité zájmeno nebo striktní NPI: *Neviděl jsem nikoho/ani jednoho člověka*, dosah negace je naopak nutně širší než dosah negovaného zájmena/striktního NPI – věta je pravdivá, pokud neexistoval nikdo, koho mluvčí viděl: $\neg \exists x[\textit{osoba}'(x) \wedge \textit{videl}'(\textit{Mluvci}, x)]$. V případě negovaného zájmena dochází v češtině nutně k tzv. ↑Negativní shodě, srov. **Viděl jsem nikoho*. Negovaná věta tedy může obsahovat výrazy, kterých se dosah negace netýká a mezi pozitivní a negovanou větou dochází ke vzniku asymetrie.

Jiným typem dobře prostudované asymetrie je neutralizace časových a aspektuálních rozdílů, ke které dochází v negovaných větách. Příklad takové asymetrie nabízí například jazyk bafut (jeden z jižních jazyků používaných v Kamerunu), ve kterém mizí rozdíl mezi přítomným perfektem a nedávnou minulostí (oba časy jsou v pozitivních větách jasně gramatikalizovány, nedávná minulost viz morfém tagovaný IMPST v (2b)). Negovanou větu lze použít pouze bez gramatického vyjádření nedávné minulosti, viz (2c):

(2) bafut (bantuský jazyk) (Miestamo 2005: 53, citující Chumbow a Tamanji 1994: 214-215)

- (a) *mbìŋ* *lòò*
déšť padal
‘Pršelo/Měli jsme deštivo.’
- (b) *mbìŋ* *lòò* *má*
déšť padal IMPST
‘Pršelo/Právě pršelo.’
- (c) *kāā* *mbìŋ* *sì* *lòò*
NEG déšť NEG padal
‘Nepršelo.’

Oba typy vyjádření negace (volné i vázané morfémy) lze klasifikovat podle toho, kde se ve větě nacházejí, především pak podle relativní pozice, ve které stojí vůči slovesu. Jedna ze stabilních generalizací pak je, že negativní morfémy (obou typů: jak vázané tak volné) vyjadřující negaci se často objevují před slovesem. Evidence pro tuto generalizaci je nejjasnější vzhledem k negativním slovům (adverbiím), trochu méně zřetelná vzhledem k negativním slovesům, a ještě poněkud méně jasná vzhledem k negativním afixům. Jednou z raných formulací této tendence a také pokusem o její vysvětlení je tzv. Jespersenovo tvrzení o tom, že je efektivní „place the negative first, or at any rate as soon as possible, very often immediately before the particular word to be negated (generally the verb [...])“ (Jespersen 1917: 5). Později bylo toto tvrzení označeno Hornem (1989: 293, 449-452) jako NEG FIRST princip. Jespersenova formulace se nicméně týká spíš pozice negace ve větě (než pozice negace vůči slovesu), což je patrné z pozdější verze tohoto principu, která tvrdí, že je efektivní použít negaci „as early as possible, so as to leave no doubt in the mind of the hearer as to the purport of what is said“ (Jespersen 1933: 297). Jak už nyní víme (Dahl 2010: 23, Dryer 2013b), toto více obecné tvrzení o brzkém použití negace ve větě není empiricky příliš potvrzeno. Naopak, více specifická verze Jespersenova tvrzení – preference pro preverbální umístění negace – má velkou empirickou podporu – viz Dahl (1979), Dryer (1988) a Dryer (2013a, 2013b). Nicméně ani tato verze není zcela neproblematická. Největším problémem je, jak rozumět tomu, co se přesně

počítá jako sloveso (Dahl 2010: 24, van der Auwera 2011: 853). Jak ukazuje už angličtina: přijmeme-li předpoklad, že negativní marker ve větě jako *You didn't hear me* je *n't*, pak je-li relevantním slovesem auxiliár *did*, pak je negace postverbální, nicméně, je-li daným slovesem sloveso lexikální, pak je negace preverbální.

Pokud přijmeme předpoklad, že defaultní pozice pro negativní marker je preverbální (a pokud budeme dále pokračovat v Jespersenových šlápěch a budeme chápat toto postavení jako efektivní komunikační strategii), tak musíme vyřešit, co uděláme se všemi výskyty negačních markerů, které nejsou preverbální. V některých případech je postverbální negativní marker připojen ke slovesu, které je podobně jako anglické *do* auxiliár, nicméně v daném jazyce je auxiliár postverbální vzhledem k lexikálnímu slovesu a negativní marker je prefixem tohoto auxiliáru. Takový auxiliár a jeho negativní prefix se mohou dále gramatikalizovat a stát se afixy. Takový vývoj je doložen v sino-tibetštině a jeho teoretické vysvětlení jde zpátky ke Griersonovi (1904: 19, 1909: 9). Dryer (2008) ukazuje na dvou příkladech (viz také Delancey 2014), jak se vyvinul původní negativní marker *ma*, který je v tibeto-burmanštině původně preverbální – a v mnoha dalších jazycích zůstal preverbální. V příkladu (3) vidíme negativní marker *ma* jako preverbální prefix na auxiliáru, v příkladu (4) už vidíme, jak se původní volný auxiliár s negací zmorphologizoval a oba morfémy se staly postverbálními sufixy.

(3) prinmi (sino-tibetština) (Dryer 2009: 74, citující Ding 1998: 200)

jiân ma-dûu
vidět neg-aux
'nevidět'

(4) ladakhi (sino-tibetština) (Dryer 2008: 73, citující Koshal 1979: 243)

rgyalpo-gun-mi khær rtsiigge-mə-nok
král-pl-erg palác stavět-neg-prs
'Králové nestaví paláce.'

Postverbální umístění negace v jazyce je zajímavé ještě v dalším ohledu. I když auxiliár *ma-dûu* má dekomponovatelný negativní marker, celý auxiliár lze považovat za negativní auxiliár. Jazyky s víceméně konzistentním postavením auxiliáru za lexikálním slovesem lze pokládat za jazyky, které tuto linearizaci vyžadují i pro negativní auxiliáry a ještě podstatněji: vyžadují postverbální pozici auxiliáru, i když tento auxiliár nemá dekomponovatelný negativní marker (Dahl 2010:25). Toto může být považováno za druhý důvod postverbálního výskytu negativ. Třetím důvodem je to, že stane-li se negativní marker afixálním, může se podřídít jiné tendenci, která je nezávislá na negaci a ve skutečnosti odporuje obecně preverbálnímu postavení negace, a to tendenci pro sufixaci (spíše než pro prefixaci), viz Dahl (2010: 23-24), Dryer (2013a).

Čtvrtým druhem pokusu o vysvětlení postverbálního postavení negace je tzv. Jespersenův cyklus (Dahl 1979 a samostatné heslo ↑Jespersenův cyklus). Nejtypičtější manifestací tohoto procesu je záměna jedinečného preverbálního negativního markeru jiným jedinečným postverbálním markerem skrze přechodnou fázi, kdy se objevují oba markery zároveň. Jméno tohoto procesu odkazuje na Jespersena (1912), kde byl tento proces vlivným způsobem popsán, nicméně Jespersenova formulace časově následuje až po (zřejmě lepším) popisu Meilleta (1912) – viz van der Auwera 2009. Nejlépe popsanou ilustrací tohoto procesu je historický vývoj francouzského preverbálního *ne* na postverbální *pas* skrze přechodnou fázi *ne ... pas*, viz (5):

(5) *Tu ne commettras pas d'adultère*
ty neg spácháš neg nevěry
'Nebudeš nevěrný.'

V neformální francouzštině je negativním markerem *pas* bez *ne*. Původní význam *pas*, přežívající až do dneška, je 'krok' a *ne ... pas* konstrukce musela být používána se slovesy pohybu, když mluvčí

chtěl vyjádřit, že se pohyb nevykonal ani o krok (namísto významově slabšího, že se pohyb prostě nekonal). V tomto smyslu konstrukce s minimizátorem 'krok' vyjadřovala silnější negaci. Když se toto zesílení oslabilo, *pas* se nicméně stalo důležitějším markerem pro negaci, a v současnosti vývoj směřuje k tomu, aby *pas* bylo jediným markerem negace.

Existuje mnoho variací tohoto procesu. Jedním z parametrů je povaha negátoru. Francouzské *pas* patří do třídy minimizátorů, výrazů referujících k malým množstvím (viz ↑NPI). Anglické *not*, i když diachronně také podléhá Jespersenovu cyklu, je poněkud odlišné: jeho původním významem je 'nic'. Jiné další příklady: druhý negativní marker může být opakováním prvního, jako je tomu v afrikánštině (6), nebo negativní partikulí pro odpověď, jako je tomu v bantu jazyce lifonga (7), nebo původně podřadící spojkou, jako je tomu v kiowsko-tanoanském jazyce arizonská tewa (8).

(6) afrikánština
Ek sal nie kom nie
 já budu neg přijít neg
 'Já nepřijdu.'

(7) lifonga (bantu) (Devos & van der Auwera 2013: 233)
té na-í-mo-wén-é té
 ne 1SG-NEG1-1-vidět-PRS NEG2
 'Ne, já ho nevidím.'

(8) arizonská tewa (Kiowa-Tanoan) (Kroskirty 1984: 95)
Sen kwiyó we-mán-mun-dí.
 muž žena neg1-3>3.act-vidět-neg2
 'Ten muž neviděl tu ženu.'

Dalším parametrem v povaze Jespersenova cyklu je např. to, zda daný proces představuje posílení nebo zeslabení. V arizonské tewe je např. odpověď na takovou otázku nutně negativní. Nicméně samotný pojem posílení není zcela jasný (viz Schwenter 2006, Hansen a Visconti 2009) a je možné, že existuje více druhů posílení. Třetím parametrem je to, zda proces zdvojení nemůže finálně vézt až ke ztrojení, namísto návratu ke strategii jedinečné negace. Je známo, že ztrojení existuje, jak ilustruje vanuatský jazyk lewo, viz (9), dokumentovány jsou i případy zečtyřnásobení – viz italský dialekt càrcara (Ligurie) v příkladu (10) a ještě kurioznější je případ východo-nepálského sino-tibetského jazyka bantawa, kde dochází k zpětinásobení negace, viz (11).

(9) lewo (austronéský jazyk) (Early 1994: 420)
pe-re a-pim re poli
 neg-neg 3sg.přijít neg neg
 'Oni nepřišli.'

(10) càrcara (dialekt italštiny) (Manzini & Savoia 2002: 85)
εη t εη t εη lvi nε:nt
 neg4 ty neg3 sebe neg1 mýt neg2
 'Ty se nemyješ.'

(11) bantawa (sino-tibetský jazyk) (Doornenbal 2009: 271)
i-ciη-nin set-nin-Ø-nin-ci-n
 neg1-pověsit-neg2 zabít-neg3-prog-neg4-dup-neg5
 'On se nezabíjí pověšením.'

Shora uvedené příklady ukazují, že vícenásobné vyjádření negace může být jak morfologické, tak syntaktické. Dále ukazují i to, že tento fenomén je mezi světovými jazyky hojně rozšířený. Nicméně

až do nedávné minulosti se v lingvistické literatuře objevovaly pouze jazyky evropské a severo-africké, a tyto oblasti stále zůstávají těmi nejlépe prozkoumanými (viz Willis, Lucas & Breitbarth eds. 2013).

Pro zajímavost, existují dokonce jazyky, které se zdají vyjadřovat negaci nulovým markerem a naopak pozitivní polarita se musí vyjádřit dedikovaným afixem. Příkladem takového jazyka je např. tupianský jazyk karitiána z Brazílie, viz (12).

- (12) karitiána (tupianský jazyk) (Landin 1984: 237)
Y	<i>ta-oty-j</i>	<i>~yn</i>
já	aff-koupat-tense	já
- ‘Já se budu koupat.’

V tomto jazyce by se mohlo zdát, jak tvrdí Landin (1984), že absence afirmativního markeru *ta* vede k negativní interpretaci věty. Taková analýza je nicméně poněkud pochybná, protože v naprosté většině přirozených jazyků je negace (oproti pozitivní větě) vyjádřena morfo-syntakticky příznakově, srov. i studii Miestamo (2010), kde jsou data jako (12) analyzována odlišně a kde se detailně rozebírá více výskytů na první pohled nulového vyjádření negace.

1.2 Nestandardní negace. Přirozené jazyky velmi často negují deklarativní a imperativní věty pomocí různých negativních markerů (van der Auwera et al. 2005) a někdy dokonce existuje více než jeden marker pro každé z těchto prostředí. Indonéština např. má alespoň 3 typy deklarativních negátorů, např. *tidak* vs. *bukan* vs. *belum* (13a-d) a alespoň jeden prohibitivní negátor *jangan*, (13e).

- (13) indonéština (austronéský jazyk) (Sneddon 1996: 195, 202, 326)
- (a) *Mereka tidak menolong kami*
Oni neg pomoci my.excl
‘Oni nám nepomohli.’
- (b) *Dia bukan guru*
3sg neg učitel
‘Ona není učitel.’
- (c) *Dia belum professor*
3sg neg.ještě professor
‘On není ještě profesor.’
- (d) *Mereka belum berangkat*
oni neg.ještě odejít
‘Oni ještě neodešli.’
- (e) *Jangan tidur!*
neg.imp spát
‘Neusni!’

Mnohé jazyky rozlišují mezi negací akcí, negací stavů a negací existenčních vět. Například v turečtině jsou akce negovány sufixem *-mA* (kde realizace samohlásky závisí na samohláskové harmonii), např. (14b), stavy jsou negovány částicí *değil*, např. (14d) a konečně existenční predikace je negována semi-slovesem *yok*, (14h), které nahrazuje původní pozitivní existenční sloveso *var*, (14g).

- (14) turečtina (Van Schaaijk 1994: 38, 41, 44, Eyüp Bacanlı p.c.)
- (a) *Gel-ecek*
přijít-fut
‘On(a) přijde.’
- (b) *Gel-me-yecek*

- přijít-neg-fut
'On(a) nepřijde.'
- (c) *Hasta yim*
nemocný 1sg
'Já jsem nemocný.'
- (d) *Hasta deġil-im*
nemocný neg-1sg
'Já nejsem nemocný.'
- (e) *Ev-de-ydi-k*
dům-loc-pst-1pl
'Byli jsme doma.'
- (f) *Ev-de deġil-di-k*
dům-loc neg-pst-1pl
'Nebyli jsme doma.'
- (g) *Su var-di*
voda existovat-pst
'Byla tam voda.'
- (h) *Su yok-tu*
voda neg.ex-pst
'Nebyla tam voda.'
- (i) *Tom'-un araba-sı var*
Tom-gen auto-3poss existovat
'Tom má auto.'
- (j) *Tom'-un araba-sı yok*
Tom-gen auto-3poss neg.ex
'Tom nemá auto.'

Jak bylo diskutováno už výše, komparativní negační literatura se zaměřovala na negaci akcí a událostí vyjádřených hlavními deklarativními větami s plnými lexikálními slovesy. Nyní nastíníme alespoň některá podstatná zjištění, která se objevila ve srovnávací lingvistice zkoumající negaci existenčních a atributivních konstrukcí.

Veselinova (2013) představuje rozsáhlou typologickou studii nestandardních negátorů jak je turecké *yok* a shrnuje je pod komparativně-lingvistický termín **negative existentials** (negativní existenční konstrukce, NEK). Ve většině gramatik jsou NEK popisovány jako speciální negátory, protože se obecně liší od standardní negace. Nicméně, jak Veselinova (2013) ukazuje, vyjádření speciálních negátorů odlišně od standardní negace u NEK je typologicky velmi časté. Ve skutečnosti jsou NEK tak rozšířené, že je jednodušší identifikovat ty oblasti, ve kterých se nevyskytují. Mezi jazyky zkoumanými Veselinovou jde především o západní Evropu, jiho-východní Asii a střední části Jižní Ameriky. Takže ve větší části jazyků světa je normální mít dedikovaný výraz pro vyjádření NEK. Vedle vysoké mezi-jazykové frekvence NEK je možné načrtnout sémantický prototyp jejich obsahu a funkce. V turečtině jsou NEK v predikaci negované existence ale také slouží pro negaci vlastnictví. Negátor *deġil*, nazývaný atributivní negátor, je užíván pro negaci atributivní predikace, ale také pro negaci lokační predikace (14-e-f). Takže v některých jazycích světa jsou NEK používány pro negaci existence a vlastnictví, ale ne pro negaci lokace. Častějším příkladem nicméně stav, kdy se NEK používají pro všechny tři významy, jako je tomu např. v maďarštině, srov. (15c-h).

- (15) maďarština (de Groot 1994: 146, Marianne Bakró-Nagy p.c., Anna Szabolcsi p.c.)
- (a) *János dohányz-ik*
János kouřit-3sg
'János kouří.'
- (b) *János nem dohányz-ik*

	János	neg	kouřit-3sg	
	'János nekouří.'			
(c)	Zsuzsa	van	itt	
	Zsuzsa	být.3sg.prs	tu	
	'Zsuzsa je tu.'			
(d)	Zsuzsa	nincs	itt	
	Zsuzsa	neg.být.3sg.prs	tu	
	'Zsuzsa tu není.'			
(e)	Van	sör		
	být.prs.3sg	pivo		
	'Je tu pivo.'			
(f)	Ninc	sör		
	neg.být.prs.3sg	pivo		
	'Není tu pivo.'			
(g)	Anná-nak	van	egy	kocsi-ja
	Anna-dat	být.prs.3sg	jeden	auto-poss
	'Anna má auto.'			
(h)	Anná-nak	nincs	kocsi-ja	
	Anna-dat	neg.být.3sg.prs	auto-poss	
	'Anna nemá auto.'			

Důležitou vlastností NEK je to, že jsou vždy vyloučeny z kontextu kontrastivní negace. Takže např. maďarské *nincs* nelze užít v konstrukcích s kontrastivním fokusem, namísto něj se musí použít standardní *nem*, viz rozdíl mezi (16a) a (16b) .

(16)	maďarština (de Groot 1994: 150)					
(a)	<i>Nem</i>	<i>Péter</i>	<i>van</i>	<i>itt,</i>	<i>hanem</i>	<i>János</i>
	neg	Peter	být.3sg	tu	but	John
	'Není to Petr, kdo je tady, ale János.'					
(b)	* <i>Péter</i>	<i>nincs</i>	<i>itt,</i>	<i>hanem</i>	<i>János</i>	
	Peter	neg.ex	tu	ale	John	

Tato charakteristika NEK reflektuje jejich silnou typologickou tendenci: pokud je NEK použito v lokativním tvrzení, pak jde o absolutní/kategorické popření existence dané entity. Žádný kontrast s jinou entitou nebo lokací není možný.

Jiným rysem, který NEK vykazují skrze různé jazyky, je jejich využití jako negativních větných tagů, případně jako zájmenných vět. Termín zájmenné věty byl zaveden Berninim a Ramatem (1996: 89) k popsání odpovědi na polaritní otázky, kdy daná odpověď má stejný propoziční význam jako výpověď v předešlém kontextu. NEK užitý jako větný tag je ilustrován v příkladu (17b) z jazyka turkana, jednoho z nilotských jazyků z Keni.

(17)	turkana (nilotský jazyk) (Dimmendaal 1983: 456)		
(a)	ε - <i>mamç̣</i>	<i>kà</i>	<i>negè</i>
	3-chybět/neg.ex	z	tady
	'Ona tu není.'		
(b)	<i>mamç̣</i> ,	<i>n-ε-lot-ò</i>	
	no,	neg-3-jít-verb.marker	
	'Ne, ona neodešla.'		

Jak bylo ukázáno výše, užití NEK k vyjádření negativní odpovědi je mezi přirozenými jazyky velmi rozšířené. Dokonce v jazycích jako ruština došlo k tomu, že použití NEK jako větných tagů je častější než jejich predikativní užití (viz Veselinova (2013)). NEK dále sdílejí mnoho charakteristik,

které je vydělují jako jednotný komparativně-lingvistický fenomén. Např. pokud jde o jejich syntax, NEK bývají příznakové: pokud existuje kladné existenční sloveso nebo partikule, pak NEK toto sloveso většinou nahrazují, spíše než že by se vyskytovaly vedle něj – viz (14-g-j) a (15-c-h). Je také důležité dále zmínit, že NEK jsou mezi-jazykově častější než gramatikalizované existenční konstrukce. Dále diachronně pocházejí NEK ze stejných zdrojů, a to i naprosto typologicky odlišných jazycích. Konkrétně, těmito zdroji bývají často univerbizace negativního markeru a bývalé klitiky nebo existenčního slovesa, např. (18a) nebo slova s negativním významem (18b).

- (18) nejčastější zdroje NEK
(a) maďarština *nincs* < *nem* 'neg' + *és/být* 'klitika' (Fer. Kiefer p.c.; Benkó 1970: 1019)
(b) turkana *a-mamaka-ǫ* 'chybět' > *pref-mam-ǫ* 'chybět, neg.ex' > 'Ne' (Dimmendaal 1983: 82, 456)

Díky zmíněným shodným sémantickým, strukturálním a diachronním charakteristikám navrhuje Veselinova (2013), aby NEK byly chápány jako vlastní funkční doména, spíše než jako nepravidelné negační markery.

V některých typologických pracích se také tvrdilo, že NEK mohou převzít funkci normální/standardní negace (v průběhu času). A že taková diachronní změna je jiným typem negativního cyklu, odlišného od Jespersenova cyklu (např. Croft 1991). Tato hypotéza byla podrobně testována v mnoha odlišných jazykových rodinách a popis takového vývoje byl dále upřesněn (viz Veselinova 2014).

Eriksen (2011) přináší nové poznatky o užití speciálních strategií pro vyjádření neverbální predikace, např. (13-b) z indonéštiny, (14-d) z turečtiny, stejně jako (19b) z boraana-oromo, kušitského jazyka z Keni.

- (19) oromo (kušitský jazyk) (Stroemer 1995:76)
(a) *him-bee-k-u*
neg-vědět-1sg-prs
'Já nevím.'
(b) *Inii malimm-uu miiti*
On.subj učitel-lin být.neg
'On není učitel.'

Eriksen (2011) tvrdí, že existence speciálních strategií pro vyjádření neverbální predikace je vysvětlitelná jako důsledek inherentně pozitivní povahy jmen a predikátů přiřazujících vlastnosti. Podle tohoto autora jsou asertivní povahy obou neverbálních predikátů: do třídy zařazujících (jména) a vlastnosti připisujících (adjektiva) takové, že jim brání být negovány přímým způsobem, a proto mnohé jazyky používají různé speciální strategie, které lze chápat jako nepřímé vyjádření negace. Je ovšem nutné zmínit, že pojmy jako přímá/nepřímá negace nejsou v Eriksenově práci zcela vyjasněny, autor navíc nepoužívá vyvážený vzorek přirozených jazyků (tj. Jeho vzorek není reprezentativní vzhledem k současným jazykům). Eriksen sám navíc svou generalizaci považuje za deskriptivní, ne explanatorní.

vdA, MD, LV

Literatura

- Benkó, Loránd. (1970) *A Magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*.vol. 2, H-Ó. Budapest: Akadémiai Kiadó.
Bernini, Giuliano, and Ramat, Paolo (eds.) (1996) *Negative Sentences in the Languages of Europe* Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
Chumbow, Beban S., and Tamanji, Pius (1994) 'Bafut', in Peter Kahrel and René van den

- Berg (eds.). *Typological Studies in Negation*, 211-236. Amsterdam: Benjamins.
- Croft, William (1991) 'The evolution of negation', *Journal of Linguistics* 27, 1-27.
- Dahl, Östen (1979) 'Typology of sentence negation', *Linguistics* 17, 79-106.
- Dahl, Östen (2010) 'Typology of negation', In Horn (ed.), 9-38.
- de Groot, Casper (1994) 'Hungarian', in Peter Kahrel and Rene van der Berg (eds.), *Typological Studies in Negation*, 143-162. Amsterdam: Benjamins.
- Delancey, Scott (2014) 'The origins of postverbal negation in Kuki-Chin', Paper presented at the 2014 Meeting of the Northeast Indian Linguistic Society, Guwahati, India.
- Devos, Maud and Johan van der Auwera (2013) 'Jespersen cycles in Bantu: double and triple negation', *Journal of African Languages and Linguistics* 34: 205-274.
- Dimmendaal, Gerrit Jan (1983) *The Turkana Language*. Dordrecht: Foris Publications.
- Ding, Shizi (1998) *Fundamentals of Prinmi(Puimi): a Tibeto-Burman language of Northwestern Yunnan, China*. Doctoral dissertation, Australian National University.
- Doornenbal, Marius. (2009) *A grammar of Bantawa, grammar, paradigm tables, glossary and texts of a Rai languages of Eastern Nepal*. Utrecht: LOT.
- Dryer, Matthew S. & Haspelmath, Martin (eds.) (2013) *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, <http://wals.info>,
- Dryer, Matthew S. (1988) 'Universals of negative position', in Michael Hammond, Edith Moravcsik and Jessica Wirth (eds.), *Studies in syntactic typology*, 93-124. Amsterdam: Benjamins.
- Dryer, Matthew S. (2008) 'Word-order in Tibeto-Burman languages', *Linguistics of the Tibeto-Burman area* 31: 1-83.
- Dryer, Matthew S. (2013a) 'Order of negative morpheme and verb', in Dryer and Haspelmath (eds.), accessed on Sept 29 2014.
- Dryer, Matthew S. (2013b) 'Position of negative morpheme with respect to subject, object, and verb', in Dryer and Haspelmath, accessed on Sept 29 2014.
- Early, Robert (1994) *A grammar of Lewo, Vanuatu*. Doctoral dissertation, Australian National University.
- Eriksen, Pål Kristian (2011) 'To Not Be' or not 'to not be': The typology of negation of non-verbal predicates', *Studies in Language* 35: 275-310.
- Forest, Robert (1993) *Négations: Essai de syntaxe et de typologie linguistique*. Paris: Klincksieck.
- Grierson, G[eorge] A[braham] (1904) [1967] *Linguistic Survey of India. Vol. III. Tibeto-Burman family. Part 3. Specimens of the Kuki-Chin and Burma groups*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Hansen Mosegaard, Maj-Britt and Jacqueline Visconti (2009) 'On the diachrony of "reinforced" negation in French and Italian', In Corinne Rossari, Claudia Ricci, and Adriana Spiridon (eds.), *Grammaticalisation and pragmatics: facts, approaches, theoretical issues*, 137-171. Bingley: Emerald.
- Haspelmath, Martin (1997) *Indefinite pronouns*. Oxford: Oxford University Press.
- Honda, Isao (1996) *Negation: A cross-linguistic study*. Doctoral dissertation, University of New York at Buffalo.
- Horn, Laurence R. (1989) *A natural history of negation*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Horn, Laurence R. (ed.) (2010) *The expression of negation*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Jespersen, Otto (1917) *Negation in English and other languages*. Copenhagen: A.F. Høst.
- Jespersen, Otto (1933) *Essentials of English grammar*. London: George Allen and Unwin.
- Kahrel, Peter (1996) *Aspects of negation*. Doctoral dissertation, University of Amsterdam.
- Koshal, Sanyukta (1979) *Ladakhi grammar*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Landin, David J. (1984) 'An outline of the syntactic structure of Karitiâna sentences', in Robert A. Dooley (ed.), *Estudos sobre linguas tupi do Brasil*. Brasilia: Summer Institute of

Linguistics.

Manzini, Maria Rita and Leonardo M. Savoia. (2002) 'Negative Adverbs are neither Adv nor Neg', *Proceedings of the North East Linguistic Society* 32: 327-346

Meillet, Antoine (1912) L'évolution des formes grammaticales. *Scientia* 12, 384-400. [Reprinted in Meillet, Antoine (1926) *Linguistique historique et linguistique générale*, 130-148. Paris : H. Champion.]

Miestamo, Matti (2005) *Standard negation. The negation of declarative verbal main clauses in a typological perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Miestamo, Matti (2010) 'Negatives without negators'. in Jan Wohlgemuth, and Michael Cysouw (eds.), *Rethinking universals: How rarities affect linguistic theory*, 169-194. Berlin: de Gruyter Mouton.

Nedyalkov, Igor (1994) 'Evenki', In Peter Kahrel and René van den Berg (eds.), *Typological Studies in Negation*, 1-34. Amsterdam: Benjamins.

Schwenter, Scott (2006) 'Fine-tuning Jespersen's cycle', in Betty Birner and Gregory Ward, (eds.), *Drawing the boundaries of meaning: neo-Gricean studies in pragmatics and semantics in honor of Laurence R. Horn*, 327-344. Amsterdam: Benjamins.

Sneddon, James Neil (1996) *Indonesian: A Comprehensive Grammar*: [Routledge Grammars. London: Routledge.

Stroomer, Harry (1995) *A Grammar of Boraana Oromo (Kenya)*. Köln: Rüdiger Köppe Verlag.

Van Alsenoy, Lauren and Johan van der Auwera (2014) 'On the relation between double clausal negation and negative concord', in Maj-Britt Mosegaard-Hansen and Jacqueline Visconti (eds.), *The diachrony of negation*, 13-46. Amsterdam: Benjamins.

van der Auwera, Johan (2009) 'The Jespersen cycles', in Elly van Gelderen (ed.), *Cyclical change*, 35-71. Amsterdam: Benjamins.

van der Auwera, Johan (2011) Review article of *Expression and interpretation of negation* [H. de Swart], *Language* 87: 845-865.

van der Auwera, Johan, Ludo Lejeune, Valentin Goussev and Pappuswamy Umarani, (2005) 'The prohibitive', In Martin Haspelmath, Matthew Dryer, David Gil and Bernard Comrie (eds.), *World Atlas of Language Structures*, 290-293. Oxford: Oxford University Press. [Also in Dryer and Haspelmath (2013) (eds.)]

Veselinova, Ljuba (2013) 'Negative existentials: a cross linguistic study', *Italian Journal of Linguistics: Special Issue on Existential Constructions* 25: 107-146.

Veselinova, Ljuba (2014) 'The Negative Existential Cycle Revisited', *Linguistics* 52: 1327-1369.

Willis, David, Christopher Lucas and Anne Breiteds.) (2013) *The history of negation in the languages of Europe and the Mediterranean*. Oxford: Oxford University Press.